

מסורת הש"ס

(א) ס"א רבא, (ב) ג"א איש יודע ציד, (ג) מגילה י: ע"ש, (ד) מהגאון ר' חייקין ג"א לה מוקמא, (ה) ויחשע י, ע"י לעיל ק"ת, (ו) [נחלשית מח], (ז) [שם שטן], (ח) [ז"ל לנחיתעכא הנחלא], (ט) [נפסקי דר"א פקל ל"ו ונבירי פ' וישטן],

תורה אור השלם

1 וְהָיָה בְּיוֹם הַנִּחֲלוֹת אֶת בְּנֵי אֶת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ לֹא יִכַּל לִכְבֹּר אֶת כֹּן הָאֲחוּזָה עַל פִּנּוּ בַּחֲשׂוֹנָה הַבִּכּוֹר:

דברים כט כז
2 ובני ראובן בכור ישראל
3 כי הוא הבכור ובחילו יצונו אביו נתנה בכורת לבני יוסף בן ישראל לא להתחשב לבכר:

דברי הימים א ה א
3 כי יהודה גבר באחיו ולגידו ממנו ובכרתי ליוסף: דברי הימים א ה ב
4 ואני נתתי לך שכם אחד על אדוך אשר לקחתי מיד האמרי בחיבוי ובקשת:

בראשית כב כב
5 כי לא בקשתי נכוח ודברתי לא תושבע:

תהלים מד ו
6 ועתה שני בניו תעלדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצריםה לי הם אפרים ומנשה בראובן ושמעון יהיו לי:

בראשית מה ה

7 אלה תולדות יעקב יוסף בן שבט עשרה שנה יקח רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בילה ואח בני זלפה נשי אביו ורבא יוסף את דבקים רעה אל אביתם: בראשית לו ב
8 ועניו לאה רבות ורתל ויקחה יפת תאר ורתל מרבה: בראשית כט יז
9 מן הבחמה והשחורה וכן הבחמה אשר איננה טהרה ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה: בראשית ח ה
10 ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שרד ויעקב איש חם ישב ארלים: בראשית כה כ
11 וירא יי כי שונאה לאה ויפתח את רחקה וירחל עקרה: בראשית כו ב
12 ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא ותקץ ותגד רבקה אתו: בראשית כז ב
13 עם גבר תתבר ועם עקש תתפל:

שמואל ב כב כ
14 ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לכן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עקף ולקחתי רמיתני: בראשית כח כה
15 אלה בני לאה אשר ילדה יעקב בפרץ ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש:

בראשית טו טו

14 ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לכן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עקף ולקחתי רמיתני: בראשית כח כה
15 אלה בני לאה אשר ילדה יעקב בפרץ ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש:

בראשית טו טו

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה וחי לאו וחי שניכרו יותר מכולן: (ב) ד"ה אלוטו וכו' ולויה ומלכות לזיו:

מוסף רש"י

מסרתינהו ניהלה. מסרמן לללה. והנה נפשות של ימפרסם הדבר שמסר לה סימנין (מגילה יב:).

יש נוחלין פרק שמיני בבא בתרא

קבג.

רבינו גרשום

משום דחלקו עם אחד (א) מן האחין דכי היכי דאי הוה חלק ב' ה' אחין פי שנים כאחד או כלך לדרך זו ובר דחלקו עם אחד היינו פי שנים בכל הנכסים השתא איכא למימר הכי דנטול פי שנים כאחד ואיכא למימר דנטול פי שנים בכל הנכסים משום הכי אצטרך למימר והיה ביום הנחילו את בניו דמציי למימר בקרא לחוד לא יוכל לכבר את בן האחובה וגו' כי את בכבור וגו' יגוי' למח לא דכבר והיה ביום הנחילו את בניו וגו'. אלא התורה ריבנה נחלה אצל האחין כלומר דרוב הנחלה תהא אצל האחין ואי הוי שקיל בכור פי שנים בכל הנכסים נמצא רוב הנחלה אצל בכור השתא דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי אין עליך לרין כלשון האחרון אלא כלשון האחרון דפי שנים כלשון הראשון דפי שנים כאחד בענין: ולא להתיישב לכבורה. דאי וליהוי בכור ממש דהא לא אפשר אלא כדי ליתן לו פי שנים: ולגידו ממנו והבכורה

ליוסף נאמר בכורה ליוסף. דכתב ניתנה בכורה ליוסף: ולגידו ממנו והבכורה ליוסף. דפי שנים כאחד דאין קראי ליוסף בכורה מרובו ונתנה ליוסף מה ששאל אליו: בלא מיניה ר' חלבו מרבי שמואל בר נחמני מה ראה יעקב שנמל בכורה מראובן ונתנה ליוסף מה ראה ובחללו יצועי אביו כתיב אלא מה ראה שנתנה ליוסף אמשול לך משל למה הדבר דומה לבעל הבית שגדל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום ואמר אהניחו לבעל הבית מנכסי א"ל ואי לאו דחטא ראובן לא מהני ליה ליוסף ולא מדעם אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר ראוייה היתה בכורה לציאת מרחל דכתיב⁷ ויהי תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה מאי קדמתה לאה ברחמים דכתיב⁸ ועניו לאה רכות מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב⁹ מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא א"ר אלעזר שמתנותיה ארוכות⁶ רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו³ איש רע הוא מלסמם בריות קטן מה מעשיו¹⁰ איש חם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשירו ריסי עיניה והיינו דכתיב¹¹ וירא ה' כי שנואה לאה מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה וכי בן רבקה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה אמר לה מאי לי אמרה ליה אין מויהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה מאי רמאותיה אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסבא⁷ לי מקמא אמר לה אחיו אני ברמאות [א"ל] ומי שרי להו לצדיק לסגויי ברמאותא אין¹³ עם גבר תתבר ועם עקש תתפל מסר לה סימנין כי קא מעיילי לה ללאה סברה השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב¹⁴ ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל ומסרתה ללאה לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא בעא מיניה אבא חליפא קרויא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים בפרמן אתה מוצא שבעים חסר אחד אמר ליה תאומה היתה עם דינה בנותיה היתה עם דינה בתו. ואת דינה בנותיה היתה עם דינה בתו.

ליוסף נאמר בכורה ליוסף. דכתב ניתנה בכורה ליוסף: ולגידו ממנו והבכורה ליוסף. דפי שנים כאחד דאין קראי ליוסף בכורה מרובו ונתנה ליוסף מה ששאל אליו: בלא מיניה ר' חלבו מרבי שמואל בר נחמני מה ראה יעקב שנמל בכורה מראובן ונתנה ליוסף מה ראה ובחללו יצועי אביו כתיב אלא מה ראה שנתנה ליוסף אמשול לך משל למה הדבר דומה לבעל הבית שגדל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום ואמר אהניחו לבעל הבית מנכסי א"ל ואי לאו דחטא ראובן לא מהני ליה ליוסף ולא מדעם אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר ראוייה היתה בכורה לציאת מרחל דכתיב⁷ ויהי תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה מאי קדמתה לאה ברחמים דכתיב⁸ ועניו לאה רכות מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב⁹ מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא א"ר אלעזר שמתנותיה ארוכות⁶ רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו³ איש רע הוא מלסמם בריות קטן מה מעשיו¹⁰ איש חם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשירו ריסי עיניה והיינו דכתיב¹¹ וירא ה' כי שנואה לאה מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה וכי בן רבקה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה אמר לה מאי לי אמרה ליה אין מויהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה מאי רמאותיה אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסבא⁷ לי מקמא אמר לה אחיו אני ברמאות [א"ל] ומי שרי להו לצדיק לסגויי ברמאותא אין¹³ עם גבר תתבר ועם עקש תתפל מסר לה סימנין כי קא מעיילי לה ללאה סברה השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב¹⁴ ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל ומסרתה ללאה לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא בעא מיניה אבא חליפא קרויא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים בפרמן אתה מוצא שבעים חסר אחד אמר ליה תאומה היתה עם דינה בנותיה היתה עם דינה בתו. ואת דינה בנותיה היתה עם דינה בתו.

והיה ציום הנחילו אם צניו וגו'. כוליה קרא יתירה הוא דהא כתיב צמריה כי את הזכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וגו': **ריבנסא נחלה**. שלא יטול פי שנים בכל הנכסים היכא דליכא שנים וג' אחים מלגדו: **ואומר**. לקמן מפרש מנאי ואומר. הני קראי דדברי הימים **כתיבי: ולא להסיהש על הבכורה**. לא שיקרא זכור ניתנה לו זכורה דלעולם ראונון קרי זכור ישראל אלא לטול שני חלקים בזכור דכתיב **אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כאחד**. דללקמן: **שכס אחד על אחיך**. שני חלקים כנגד שני אחין דללקמן: **וזו חפלה**. שהתפלל יעקב על צניו ושזכה לקנות הזכורה מעשו בחפלותו: **ס"ש ובני ראובן זכור ישראל**. וכתיב

זכאי קרא ניתנה זכורתו וילפינן צנינן אכ זכורה מזכורתו דנחי דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן גלויי מילתא צעלמא הוא דלא היינו יודעין מהו חלק זכורה ושמעני מהתם דפי שנים כאחד כדלמרי' נמי צעלמא

(מו"ק דף ה.) דבר זה ממורת משה צנינו לא למדנו עד שצא יוחאל ופירש וכל בן נכר וגו' לא יכא אל מקדשי וגו' [יחואל מן] ואמרין עד דאתא יחואל מאן אמרה אלא גמרא הוו גמירי לה ואתא יחואל ואסמכה קרקא והוא הדין לזכורה: **אימא דיקלא**. קרקע מועט הוסיף לו יעקב ליוסף כשציל זכורה. וה"ה דהוה מנאי למיפרך פי שנים בכל הנכסים אלא משום דהא קא חזינן דלא הואי להו נחלה כולי האי דהא קאזויי צני יוסף⁸): **כראובן ושמעון**.

נגד שני צנטיים וכדלממן [קבג]. לשנטיים איתפלג דהיינו פי שנים כאחד. והאי דלא קאמר צנטימא ואומר כראובן ושמעון יהיו לי היינו משום דמילתא דפשיטא ליה למנא יותר מדאי דהאי שכס אחד על אחיך אהיהו קרא קאי דכתיב לעיל מיניה כראובן ושמעון יהיו לי ויפירושא דההוא קרא הוא הלכך לא חש להזכיר דויל קרי צי רצ הוא: **לבעל הניס**. יוסף: **ימוס**. יעקב דכתיב ויכלכל את אביו וגו' (בראשית מז): **לסוף העשיר**. יעקב שחילל יצועי אביו והיה יכול ליתנה לכל מי שירצה: **ואי לאו דחטא ראובן לא הוה מהני ליה ליוסף**. בתמיה. כלומר מה נתן יעקב ליוסף שהרי מחלק שאר אחין הוסיף לו אצל משלו לא נתן לו כלום דמשלו הוה לו להנותו ולא משל אחרים אלא ודאי משלו נתן לו הן ממונו הוה זכוכס צנירכו (א). מכולן כגון זכוכס צנירכו לאפרים ומנשה ודגו לרוב וגו' שאין עין רעה שולטת בהן וכגון מאל אבין ויעזרן וגו' מהיין לראש יוסף וגו' הלכך מה שנתן זכורת לראובן ליוסף טעם אחר יש בדבר: **אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר**. כדלמרי' ככל דוכתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: **ללאס מרחל**. שחל רחל את יוסף קורס שחלל לאה לאה לראובן דליהוי יוסף ראשית אונן

דיעקב: **שקדמתה לאה ברחמים**. בחפלה. לקמיה מפרש: **לניעות דרחל**. לקמיה מפרש: **רכוס ממש**. עיניה נטופות דמעה: **אפשר**. לומר כן: **והלא בגנות בהמה טמאה**. לא רכא הכתוב לדבר אלא עקס שמונה אותיות דכתיב אשר איננה טהורה דליכא י"ג אותיות והוה מנאי למיכתב ללא ברחמים אלא אליבא דרז: **ארוכות**. גדולות ככהונה ולויה ומלכות מיהודה: **ויפתח אם רחמה**. היינו שוכחה לזכורה: **מסר לה**. יעקב סימנין לרחל שחאמר לו ציליה כשכחה: **צעא מיניה אכא חליפא קרויא מר' חייא בר' מושס דאייירי לעיל צעצא דקראי דיעקב** ובניו נקט נמי לכן צעיא הכא: **בכללן**. של ישראל כשצאו למצרים אתה מוצא כתוב [בראשית מן] כל הנפש (הכאה ליעקב) (א) מלרימה שבעים וצפרטן כשהו מונה אחד אחד למעלה בפרשה אי אתה מוצא אלא ששים ומשע עם יוסף וצניו וכדכתיב צעצא [שסן] כל נפש ששים ושש ומצני לאה חסר דכתיב בכלל דידה ששים וג' וצפרטס אי אתה מוצא אלא ל"ז: **סיומה**. שגולדו ללאה שתי בנות זכוכס אחד:

ואת

לרבות תאומתה: אלא מעתה תאומה היתה עם בנימין דכתיב

(א) צ"ל חלקו עם אחד מן האחין הי"ג דאס הוא חלק ב' ה' אחין וכו'.